

III, № 732

Ун. библиот.
Пловдив

Дар. инв.

280
1946

МЕСТНАТА КОЗА В КУЛСКА ОКОЛИЯ

от Въто Г. Груев — асистент.

У в о д

От данните по преброяване домашните животни през 1934 г. се вижда, че козата остава на последно място. Броя на домашните животни за тази година е както следва: коне — 531,519, мулета — 36,648, магарета — 180,695, говеда — 1,497,624, биволи — 374,977, овце — 8,839,492, кози 913,088 и свине — 901,976.

Последното място отредено за козата, от дребните домашни животни, не оправдава незаинтересоваността, с която се гледа на нея. Когато се оценява значението ѝ, ще трябва да се има предвид, че тя в повечето случаи се отглежда в семейства с болни и деца. В някои планински райони тя е единственото препитание на населението, след търговията с дърва.

По независещи от мен причини, разглеждането на добива и качествата на млякото се изоставят, за да бъдат разгледани при друг случай. Дават се само осведомителни цифри за млечния добив.

I. Значение на козата

Полубалканският характер на терена на околията без съмнение навежда на мисълта, че козата има особена преднина пред останалите домашни животни. Изненадващо е, обаче, обстоятелството, че даже в някои села от планинския район, козите намаляват чувствително от година на година. Те застрашително отиват към пълно изчезване. От долната таблица 1 се вижда много по-голямото значение, което овцата има за този край. Самите земеделци-стопани предпочитат овцата, която освен мляко, месо, приплоди и кожи, дава и вълна, необходима за облеклото им.

ТАБЛИЦА 1 — TABLEAU 1

Брой на козите и овцете от 1933 год. до 1943 год. в Кулска околия

Nombre des chèvres et des brebis pour les années 1933--1943. de l'arrondissement de Koula

Наименование Nom	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939	1940	1941	1942	1943
Кози Chèvres	6015	5583	5895	5345	4179	3698	3043	2911	2671	2794	2702
Овце Brebis	66166	65485	68169	76425	70526	68246	67097	63662	56461	65470	61053

Да се отглеждат големи кози стада е невъзможно, поради липсата на достатъчно пасбища на отделния земеделец-стопанин, а отглеждането на една, две и рядко повече, иска един човек да губи вре-

мето си и ги води да пасат по слоговете, около пътищата, по малкото пасбища или из малките горички, които в изобилие са пръснати между нивите. Този въпрос е намерил своето разрешение, като грижите за малкото кози, с които стопанството разполага, през пасбищния период, се възлагат на децата, които в друга работа не могат да бъдат използвани. Все пак, козата има голям дял при изхранване на населението, поради това, че особено през усилената лятна работа, тя придружава семейството на стопанина при работата и му дава мляко във време когато са най-малки възможностите за полагане грижи по приготвянето на храната. Често пъти то е и едничката по-добра храна, която стопанина допълва със суров зеленчук — лук, домати, краставици, пиперки, плодове и по наредко с готвена храна.

От обстоятелството, че по често козата се среща в семейства с малки деца, можем да заключим за значението, което тя има при отглеждането на децата.

Козевъдството, обаче, е спънато до голяма степен от честите и големи глоби, налагани по Закона за горите. Даже напоследък горските власти официално искат ограничаване броя на козите, който и без друго е по-малък от колкото може да се предполага, което по тяхно мнение е в интерес на горите. Мнение по тоя въпрос на меродавните органи още няма, нито за сега може да се прави някакво предвиждане. Ясно е обаче, че козевъдството среща спънки и по всичко личи, че не само напоследък, а и от по-рано. Това се потвърждава от постепенно намаляващия се брой на козите.

От горепосочените данни се вижда, че през периода от 1933 год. до 1943 год. включително, броя на козите е намалял с повече от 50%.

Друга причина, която е допринесла не малко за лошото състояние не само на овцевъдството, но и на козевъдството, е разораването на значителни площи от мерите, каквито имат всички села на околията.

ТАБЛИЦА 2 — TABLEAU 2

Наименование Nom	На 100 дек. от общата площ се падат à 10 ha. de la surface générale correspondante	На 100 дек. от площта с фуражи се падат à 10 ha. de la surface fourragère correspondante	На 100 души от населението се падат à 100 personnes de la population correspondante	Брой на населението 1934 г. nombre de la population pendant 1934 an.
Кози — Chèvres				
Кулска околия Arrondissement de Koula	0.79	7.99	12.63	47961
Врачанска обл. Région de Vratza	0.8	7.65	11.99	740650

От таблица 2 проличава слабото превъзходство на околията в козевъдно отношение пред областта.

Природните условия, предвид малкия район, не могат да играят някаква роля при естествения подбор на отделни раси вътре в околията което се потвърждава и от това, че в отделните места в околията не

се наблюдават особени качества, които да отличават козата там от тая в останалите части. Поради това, един стремеж за размяна вътре в околията между отделните населени места не се наблюдава. Стопаните-козевъди твърдят, че на местните пазари за добитък, става размяна на кози само между стопани близки до пазарния център. Търговци от други околии закупуват само едър добитък за клане и свине. Внасяне на разплодни кози от други места не е правено, като изключим случая, когато Кулската община през 1929 г. или 1930 г., е внесла няколко женски и мъжки разплодни саански кози. Мелези между тези и местните кози са разпространени главно в гр. Кула, но ги има и в селата: Старопатица, Бранковци и др. В тези села се среща и местната коза която заема и всички останали части на околията.

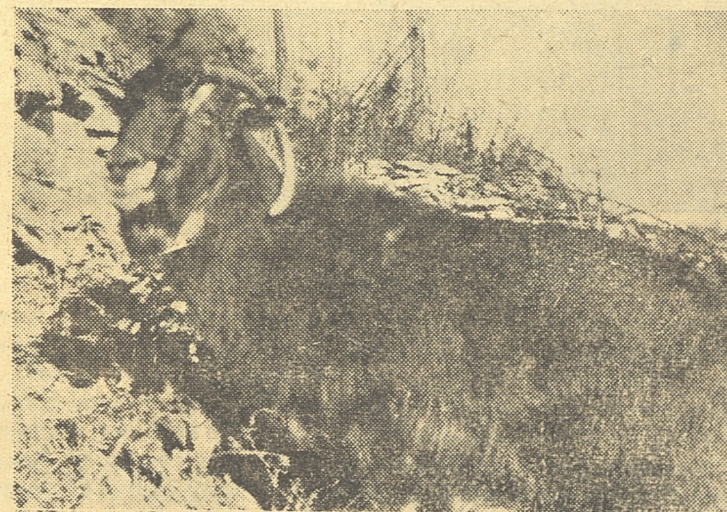
Козите в съседните на околията села от Белоградчишка и Видинска околии са напълно като местната коза. Така, че местната коза прехвърля границите на околията, но колкото тя може да се нарече местна коза на Кулска околия, толкова би могла да се нарече и местна на Белоградчишка и Видинска околии.

Климатическите условия носят всичките белези на континенталния климат с топло и сухо лято и студена зима, недостатъчни валежи, чести неурожай и липса на добри пасбища. Средния годишен валеж е 604.8 мм., но е крайно неправилно разпределен през годината.

Фуражните условия както вече се спомена не са много добри, а положението на козата се влошава и поради това, че тя остава на последно място по отношение грижите на стопанина след говедата и овцете.

II. Екстериорни изучвания и телесни измервания.

Описание.

Фиг. 1. Местна коза (тип aegagrus)
Fig. 1. Chèvre indigène (aegagrus)

В разнородието от цветове които постепенно се преливат един в друг, по-често се среща черния. Почти всякога черната коза има и бели петна, които по някога са дребни и малко на брой, а по някога се изравняват с черните.

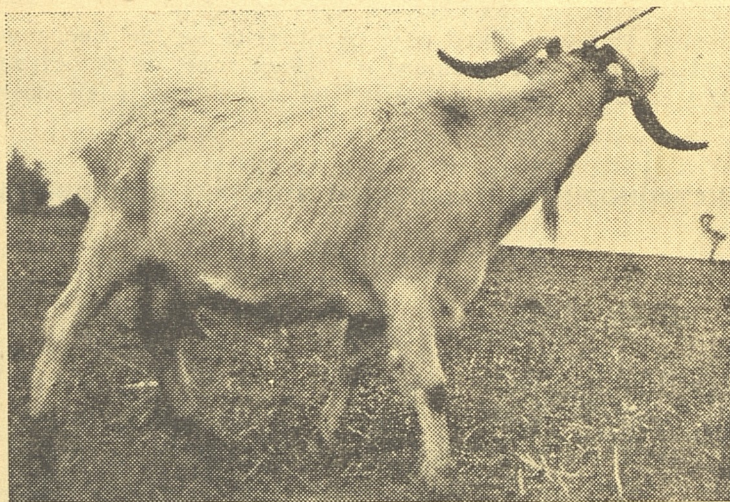
От измерените кози на брой 103, с черна космена покривка са само 10 или 9.71%, шарени с преобладаващ черен цвят — 15 кози, или 14.56%, шарени с преобладаващ бял цвят — 6 кози — 5.82% и 15 кози с приблизително изравнени бели и черни петна — 14.56%.

По-често срещан след черния цвят е белия — 33 кози — 32.04%, който в последно време е и желан от някои козевъди. Преобладават обаче не чисто белите кози, а такива с слабо сиви или жълтеникави отсенки, заилени по предната част на тялото.

Следващият цвят е жълто-кафявия до бяло-жълтия, наречен от местното население *рижд* — 22 кози — 21.36%.

Към черните ще трябва да отнесем и две сиви кози — 1.95%.

Вижда се, че най-голям дял в оцветяването се пада на черния цвят — 48 кози — 46.6%. Горните изводи са направени въз основа на данните дадени в таблица 3.

Фиг. 2. Местна коза от Кулско. (тип. с. prisca)
Fig. 2. Chèvre indigène (с. prisca).

Безрогата коза, която често се среща, е желана, без да могат да обяснат козарите, кое ги кара да я предпочитат. Някои го обясняват не с по добрата продуктивност, а с това че рогатите бодат овцете, с които козите се отглеждат заедно. 21 от безрогите кози са бели или 44.68%.

Срещат се по-често уши държани в страни, нагоре и напред. Някои от козарите смятат, че те са признак на по-слаба млечност. Клепналите надолу и едновременно извити от средата надолу уши се смятат признак на по-добра млечност. Ето защо, така наречените „клепарести“ кози и пърчове се предпочитат. До колко този белег е корелативно свързан с млечността не може да се каже, но твърдението на козарите които имат дългогодишен опит, изглежда не ще да е случайно.

ТАБЛИЦА 3 — TABLEAU 3

Брой на козите с цвят Nombre des chèvres avec couleur													
Черен Noir		Сив Gris		Шарен (бяло и черно) Bigarré (blanc et noir)						Бял Blanche		Рижд Jaune-rose	
				С преобладаващи черни петна Des taches noires prédominantes		С изравнени бели и черни петна Des taches noires et blanches égale		С преобладаващи бели петна Des taches blanches prédominantes					
Брой Nombre	%	Брой Nombre	%	Брой Nombre	%	Брой Nombre	%	Брой Nombre	%	Брой Nombre	%	Брой Nombre	%
10	9.71	2	1.95	15	14.56	15	14.56	6	5.82	33	32.04	22	21.36

ТАБЛИЦА 4 — TABLEAU 4

Брой на козите с рог Nombre des chèvres avec cornes					
Десен рог навит по посока на часовата стрелка Le corne droit, tordu à la direction de l'aiguille de la montre		Безроги Sans corne		Саблевидни En forme du sabre	
Брой Nombre	%	Брой Nombre	%	Брой Nombre	%
48	46.6	47	45.63	8	7.77

Обеци имат 21 кози или 20.39%, а без обеци са 82 кози или 79.61%.

1. Височина при холката

64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 — V

1 1 — — 3 3 13 15 10 14 13 6 8 6 7 1 1 — 1 — P

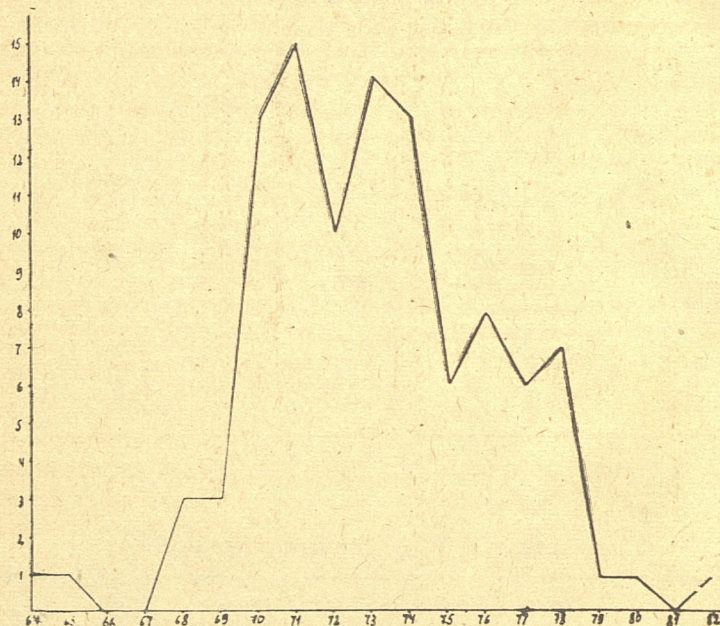
$M = 71.1 \pm 0.3$ $\sigma = \pm 3.11$ $V_c = 42$

$M = 100$ — — в %

Освен в абсолютни цифри някои измерения са дадени и в % от височината при холката. Тези относителни величини са дадени с бележката в %.

В случая имаме задоволителна изравненост за примитивните условия на развъждане.

Разпределението на вариантите в реда, ако расата е чиста би трябвало да се приближи до биномиалното, а вариационния полигон до биномиалната крива. При една раса, индивидите на която не носят еднакви заложи, варирането е резултат на влияние на

Фиг. 3. Височина при холката
Fig. 3. Hauteur au garrot

външните условия и на наследствените предразположения. В такъв случай се явяват двувърхи или много неправилни вариационни графики, в зависимост от големината на наследствените различия, какъвто е и тук случаят.

2. Височина при седалищните кости

За височината при седалищните кости се получава следния вариационен ред.

55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	— V
2	2	4	13	11	10	14	9	16	10	7	5	— P

$$M = 61.2 \pm 0.3 \quad \sigma = \pm 2.7 \quad Vc = 4.43$$

$$M = 83.7 \pm 0.3 \quad \sigma = \pm 3.25 \quad Vc = 3.88 \text{ в } \%$$

1. Местната коза в Кулско 61.6 см.
2. Саанска коза 76 см.
3. Киргизка коза 65 см.

И по отношение височината при седалищните кости се явява едно вариране от 55 до 66 см. със средно висок вариационен коефициент $Vc = 4.43$.

Това показва също задоволителната изравненост на местната коза по отношение височината при седалищните кости. При редът от относителни цифри имаме вариационна амплитуда 76—96.

Получаването на вариационен ред вариращ в по-широки граници от относителните числа, говори и за генетически различия между индивидите. Това съотношение може да бъде нарушено и от външни влияния, но то достатъчно говори и за слабата изравненост между прочуваните индивиди.

3. Височина при крупата

За височината при крупата се получава следния вариационен ред

69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	— V
2	—	6	6	9	10	10	13	22	7	5	7	3	3	— P

$$M = 75.9 \pm 0.3 \quad \sigma = \pm 2.9 \quad Vc = 3.81$$

$$M = 103.9 \pm 0.3 \quad \sigma = \pm 2.6 \quad Vc = 2.5 \text{ в } \%$$

1. Местната коза в Кулско 75.9 см.
2. Саанска коза 77 см.
3. Киргизка (Киргистан) 67 см.

Варирането тук в сравнение с височината при седалищните кости е по-малко, а вариационния полигон по-правилнен, което говори за една по-добра изравненост. Височината при крупата надхвърля тая при холката с 3.9% или с 2.8 см. средно. Значи тук имаме една надстрое-ност със средно 2.8 см.

4. Дължина на тялото

Фиг. 4. Дължина на тялото
Fig. 4. Longueur de la corps

73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 — V
2 2 4 1 1 2 9 6 15 12 15 10 9 3 5 3 — — 3 1 — P

$$M = 822 \pm 0.4 \quad \sigma = \pm 3.7 \quad Vc = 4.57$$

1. Местната коза в Кулско 82.2 см.
2. Саанска коза 81 см.
3. Киргизка (Киргистан) 70 см.

Дължината на тялото също варира доста много. По отношение височината при холката тя представлява 111.64%.

5. Обхват на свирката

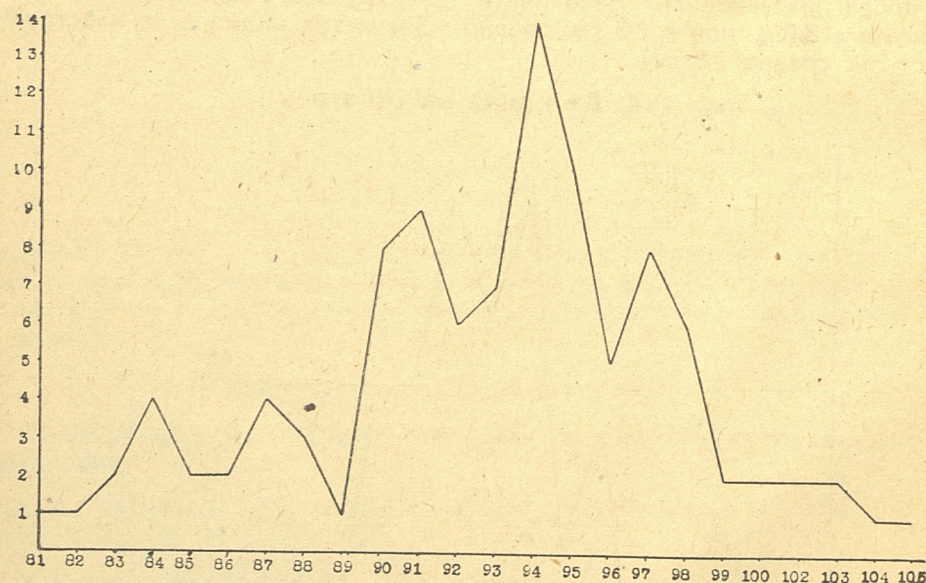
8.8 9.1 9.4 9.7 10 10.3 10.6 10.9 — V
12 16 31 19 13 4 5 3 — P

$$M = 9.7 \pm 0.01 \quad \sigma = \pm 0.5 \quad Vc = 1.58$$

$$M = 13 \pm 0.03 \quad \sigma = \pm 0.4 \quad Vc = 3.04 \text{ в } \%$$

Варирането в случая е по-слабо. Това е така защото естеството на този белег е такова.

6. Обхват на гърдите

Фиг. 5 Обхват на гърдите
Fig. 5 Circumference de la poitrine

81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100 101 102 103 104 — V
1 1 2 4 2 2 4 3 1 8 9 6 7 14 10 5 8 6 2 2 2 2 1 1 — P

$$M = 92.9 \pm 0.5 \quad \sigma = \pm 4.8 \quad Vc = 5.22$$

$$M = 127.3 \pm 0.7 \quad \sigma = \pm 7.1 \quad \text{— в } \%$$

Вариационната амплитуда и тук е много голяма. Ако хвърлим поглед обаче върху вариационния ред, ще видим в същност, че варирането е от 89 до 99 см. Вън от тези граници остават 27 индивида, които увеличават вариационната амплитуда с 13 см. или средно в тези класове се падат по 2 индивида.

7. Дълбочина на гърдите

27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 — V
2 1 3 5 5 8 22 16 12 15 11 1 — 2 — P

$$M = 33.8 \pm 0.2 \quad \sigma = \pm 2.5 \quad Vc = 7.39$$

$$M = 46.3 \pm 0.3 \quad \sigma = \pm 3.2 \quad \text{— в } \%$$

Високият вариационен коефициент $Vc = 7.39$ говори за слабата изравненост на местната коза по отношение на дълбочината на гърдите. От височината при холката тя заема близо половината 46.29%.

8. Широчина на гърдите

19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 — V
2 — 1 8 14 15 14 14 17 9 5 4 — P

$$M = 25.3 \pm 0.2 \quad \sigma = \pm 2.3 \quad V = 9.26$$

$$M = 34.5 \pm 0.3 \quad \sigma = \pm 3.2 \quad \text{— в } \%$$

На второ място по изравненост след живото тегло стои широчината на гърдите. От всички измервания дадени в см. тя има най-голям вариационен коефициент $Vc = 9.26$.

9. Дължина на крупата

21 22 23 24 25 26 27 28 — V
3 6 26 31 26 7 1 3 — P

$$M = 24.1 \pm 0.1 \quad \sigma = \pm 1.3 \quad Vc = 5.6$$

$$M = 33. \pm 0.2 \quad \sigma = \pm 1.7 \quad \text{— в } \%$$

Сравнително тук варирането е в по-тесни граници и по-правилно.

10. Ширина на крупата

15 16 17 18 19 — V
7 20 43 31 2 — P

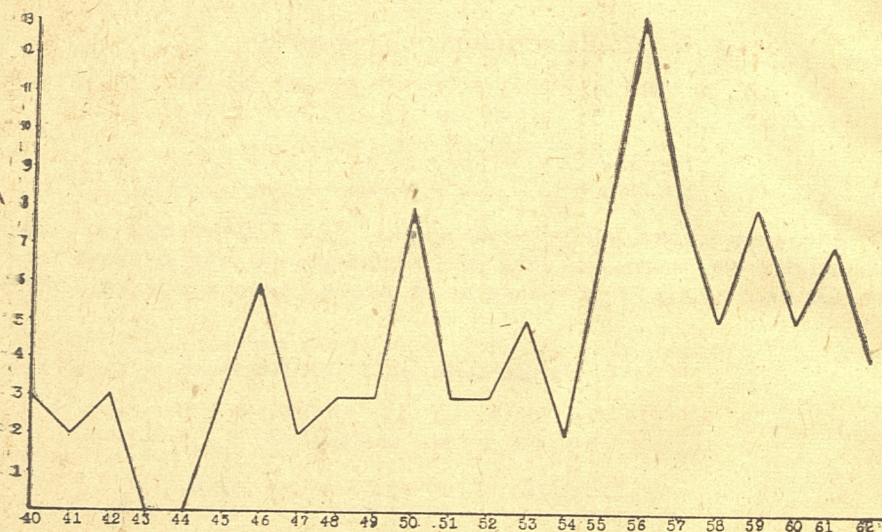
$$M = 17 \pm 0.1 \quad \sigma = \pm 0.9 \quad Vc = 5.4$$

$$M = 23.1 \pm 0.1 \quad \sigma = \pm 1.3 \quad \text{— в } \%$$

По отношение ширината на крупата местната коза е сравнително изравнена. Това се потвърждава от големината на вариационния коефициент $Vc = 5.4$.

III. Стопански качества.

Живо тегло

Фиг. 6 Живо тегло
Fig. 6 Poids de la corps vivant

40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 — V
3 2 3 — — 3 6 2 3 3 8 3 3 5 2 7 13 8 5 8 5 7 4 — P

$M = 53.51 \pm 0.582$ $\sigma = \pm 5.915$ $Vc = 11.05$

1. Местна коза в Кулско	53.51 кгр.
2. Саанска коза	50 кгр.
3. Киргизка (Киргистан)	—
4. Киргизка А. С. С. Р.	40 кгр.

Живото тегло варира най-много от всички изследвани белези. То се дължи до някъде на това, че едни от козите се измерваха сутрин гладни, преди да излезат на паша, а други — след обед или вечер, добре нахранени. Втората причина за допуснатите грешки е, че измерванията ставаха с различни децимали. Освен това, живото тегло на козата е зависимо от храненето, а то при различните стопани се много различава. Ето защо при толкова разнообразни условия на хранене и гледане, едно такова вариране ще трябва да се очаква. Само ако се поставят животните при еднакъв режим на хранене и гледане, ще може да се очаква едно по-правилно вариране и намиране на една средна стойност, която ще бъде расово качество.

ТАБЛИЦА 5 — TABLEAU 5

средни мерки на местната коза в Кулска околия в абсолютни цифри
mesures moyennes de la chèvre indigène de arrondissement de Koula en chiffres absolues

Наименование Nom	M	$\pm m$	$\pm \sigma$	Vc	n
1. Височина при холката Hauteur au garrot	73.07	0.31	3.12	4.26	103
2. Височина при крупата Hauteur à la croupe	75.87	0.29	2.89	3.81	103
3. Вис. при седалищните кости Hauteur aux os coxaux	61.15	0.27	2.71	4.43	103
4. Дължина на тялото Longueur de la corps	82.19	0.37	3.76	4.57	103
5. Обхват на свирката Circumference du canon	9.66	0.02	0.15	1.58	103
6. Дължина на крупата Longueur de la croupe	24.08	0.13	1.35	5.6	103
7. Ширина на крупата Largeur de la croupe	17.01	0.09	0.92	5.4	103
8. Дълбочина на гърдите Profondeur de la poitrine	33.84	0.25	2.5	7.39	103
9. Ширина на гърдите Largeur de la poitrine	25.31	0.23	2.34	9.26	103
10. Обхват на гърдите Circumference de la poitrine	92.92	0.48	4.85	5.23	103
11. Живо тегло Poids de la corps vivant	53.52	0.58	5.92	11.1	103

2. Млечност.

От пробни доения на 12 кози, контролирани през 15 дни през лятото на 1943 г. се получи една средна дневна млечност 3.131 кгр. От сведения събрани от стопаните в много случаи отделни индивиди дават до 1.5 литра, а други до 6 литри дневно. Тези обстоятелства говорят, че при целесъобразен подбор млечността на местната коза може да се подобри.

3. Плодовитост

ТАБЛИЦА 6 — TABLEAU 6
за 1943 год. — pour 1943 an.

б р о й н а к о з и т е n o m b r e d e s c h è v r e s							
близнили по 3 accouchés par 3	%	близнили accouchés des jumeaux	%	неблизнили accouchés par 1	%	ялови brehaignes	%
6	5.82	69	67	24	23.3	4	3.88

От таблицата се вижда, че плодовитостта е добра. Останалите ялови кози са останали незаплодени поради липса на мъжки разплодници. Поясненията, които стопаните дават, говорят, че причината на яловитостта се дължи на това, че когато козата е проявявала признаци на разгоненост, те са имали ангажменти в полската работа и са закъсняли с закарването ѝ при разплодника.

4. Добив на косми

От измерените 103 кози само 8 не дават косми. Тяхното тяло се окосмява през зимата по-вече около гърба и крупата. Обече през пролетта, при стопляне на времето, тази покривка постепенно окапва сама. Тези кози представляват един процент от 7.77%. Останалите 95 кози, или 92.23% дават космена покривка, чието количество варира много. Средно на коза, от тези които дават косми, се падат 0.409 кг.

Космите не се преработват от местното население, а се продават. Цената през 1943 г. беше 100 лв. на кг. или от една коза се получават 41 лв. приход.

VI. Начини на развъждане, хранене и гледане.

За да се види до каква степен са ограничени възможностите на стопанина-козевъд, за избиране подходящ мъжки разплодник за покриване на козите му през случния сезон, е достатъчно да се спомене, че през 1943 год. на селата: Бойница, Бориловец, Грацковски колиби, Шишинци и Шипиковски колиби с кръгло 140 кози е оставен само един мъжки разплодник. В този случай, притежателите на кози нямат никакъв друг избор, освен да се ползват от него. Закарването на козите при разплодника, който за някои стонаства отстои на 12 км., е свързано с доста неудобства, а често там се сварват повече кози от колкото разплодника може да покрие на ден.

Ясно е, че няма тип коза, към който да са насочени усилията на подбора, освен като оставим външния вид и ръстовитостта, един интуитивен стремеж към индивиди с по-добра млечност. Големи кози стада няма. Повече от 80% от козите са отглеждани по единично, а останалите са по 2—3 и рядко повече. Стопанинът, следователно, няма възможност да сравни млечността между повече кози и да отстрани от разплод слабо млечните, защото той сам не е сигурен, че приплодите от останалите кози ще бъдат млечни, нито пък има възможност да купи от пазара такива с по-добра млечност. Рядко са стопаните които отглеждат постоянно кози. Повечето ги отглеждат година, две и рядко повече, докато необходимостта за отхранване на бебета или болни премине. Такъв стопанин не се стреми към расови животни при покупката, защото не е в състояние да създаде необходимите за живота им условия, а при продажбата всякога дава неверни указания по отношение на млечността на предлаганата коза. През случния сезон такъв стопанин гледа да осигури заплождането на козата, не заради приплода, а за да гарантира получаването на мляко. Ето защо, той използва онзи мъжки разплодник, който е по-близо. Също така и по отношение на женския разплоден материал почти не се прави подбор. Стопани, които постоянно отглеждат кози и имат по 2, 3 и повече, търсят мъжки разплодници-синове на добри майки и с някои външни качества, желани

от тях. След като установят слабата млечност на някои приплоди, вместо да ги отстраняват от разплод, гледат чрез продажба да се освободят от тях.

Разочарованието на стопаните, обаче идва често и от неразбиране по отношение храненето и гледането на козата, която при такива стопани няма възможност да прояви напълно и без друго не много високото си наследствено предразположение за млечност. При такива условия и коза с най-добра млечност ще бъде лоша. Все пак между козите известно предпочитание по отношение млечността може да се направи.

Доста ограниченият брой на мъжките разплодници се дължи на мнението, че те не носят доходи.

Доходът от коза възлиза приблизително на 7,903 лева, а именно: от мляко 6,262 лв. (200 дни по 3.131 литри), при цена на млякото 10 лв. за литър, от косми 41 лв. и от приплоди средно два по 800 лв. — 1,600 лв.

Мъжкия разплодник покрива на сезон по 60 до 80 кози, а често и повече. За една коза се плаща 150 лв. такса, което прави доход 9,000 лв. От тази груба сметка се вижда, че гледането на мъжки разплодници донася почти равни доходи с козата.

В стремежа си главно да увеличи добивът на мляко, Кулската община през 1929 или 1930 год., е внесла над десетина мъжки и женски саански кози. Раздадени на земеделци-стопани от града, тези кози са развъждани в чисто състояние. Още в самото начало това развъждане не се е радвало на успех. Примитивните условия на отглеждане и хранене са повлияли доста неблагоприятно външния вид и млечната продуктивност на козата.

За да не бъде съвсем загубена саанската коза, са прибегнали до кръстосването ѝ с местната. От внесените кози в този момент нямало една. В гр. Кула се намира единствената чиста саанска коза, приплод останал като свидетел на развъждането в чисто състояние.

Получените приплоди се заплождат помежду си, без да се прибавя до последователно кръстосване с местната коза. Почти всички кози в гр. Кула са мелези от тази кръстоска. Такива има и в селата: Старопатица, Бранковци, Пседерци и други. Мелезите се предпочитат поради това, че могат да се отглеждат на ясли и имат задоволителна млечност. В някои села предпочитат местната коза пред мелезите.

След това внасяне на саански кози е извършено още едно такова пак в гр. Кула. Узнава се обаче, че внесените кози не са саански, а такива от местен български произход. Така че и тези кози са взели участие при създаването на мелезите.

Козата започва да се използва за разплод след 1.5 годишна възраст, но има случаи, когато тя се запложда и преди навършването на 1 година. Заплодяването на козите става през есента, втората половина на септември, октомври и първата половина на ноември. Окозяването започва от месец март до края на април. Някакви грижи повече от тези, които се полагат за козата до заплождането, не се полагат през бременния период. Козата продължава заедно с другите да търси храната си по пасбищата до късно през есента. Почти винаги първият сняг прибира от пасбището, както овцете така и козите. Има стопани, които през зимния сезон отделят по-слабите овце, както и бременните

такива, заедно с бременните кози и им дават като допълнителна храна, ярма от дребна царевица или пречупени житни зърна и плевелни семена, получени при пречистването на пшеницата. Тези храни се ядат с охота от животните, които са оставени само на груб фураж през цялата зима. На козата през зимата дават доброкачествено ливадно сяно, което, когато е недостатъчно, се смесва с овесена, а по-често с пшенична слама и се изхранва така. Съотношението на сяното и сламата в тази смес зависи от количеството на сяното, с което стопанството разполага. Намаляването на ливадите напоследък е увеличило доста процента на сламата в тази смес. Със сочни храни почти не може да се намери стопанство, или ако такова има, то, ще е изключение. На широко обаче се практикува запазването на листници от дъб, бук, клен, бряст и др., с които се изхранват козите и овцете. Употребяват се понякога и царевични стъбла.

На козата се остава на разположение сол за близане, която се използва и от овцете. Останалите минерални вещества тя получава с доброкачественото ливадно сяно. През лятото за водопой се използват текущи изворни води, а през зимата им се дава прясна вода в дървени корита, които след поднасянето на водата се изливат, за да не замръзнат.

За съществуването на постройки, правени нарочно за козите и дума не може да става, защото направата на такива само за една коза, би било икономически крайно неизгодно. Каза се вече, че големи кози стада няма и че козите се отглеждат наедно с овцете. В такъв случай, ясно е, че те ще прекарат и неблагоприятния сезон с овцете в овчарника. Често в овчарника е преградено отделно за козата с пъртове, едно пространство от около 3 до 4 кв. метра. Овчарниците са обикновено с открита южна страна, или по-рядко с закрити три страни със слама, а една с дъски, на която се намират вратите, над които има голям отвор за светлина и проветряване. Овчарникът, който в случая е и козарник е с постоянен под и затова не е много хигиеничен. Освен това, температурата, която понася овцата, не се понася много добре и от козата.

При по-студени зимни дни запушват част или целия отвор с царевични стъбла и по този начин се осигурява по-висока температура, отколкото тая, която овчарника има при свободно стоящия отвор.

Сагмали

Дребното козовъдство е една пречка за получаване на сирене, защото през целия доен период трябва да се полагат грижи за приготвяването му, което отрупва стопанина точно през сезона, когато той е най-много зает. Ето защо, за да се съкрати този период на производство, земеделците стопани през месеците юни и юли, а по-късно, събират козите си в едно стадо, като всеки се грижи за стадото толкова пъти по два дни, колкото кози има. Ако стадото е много по-голямо от 20 кози, по един ден, като през това време дои всичките кози и преработва млякото на сирене. Грижите на този, който използва стадото, наречено *сагмал*, се състоят в това, че той трябва да намери добро свое или обществено пасбище, крето е и от негов интерес, за да получи повече мляко. Така само няколко дни от тези два месеца стопанинът е ангажиран с отглеждането на козата си, а

ако има само млечни кози, той е напълно свободен през останалото време да гледа усилената си полска работа. Макар и да е малък *сагмала*, да предположим от 20 кози, за 60 дни би трябвало да се падне по 3 дни на коза. От начало се използват по един ден, за да може в по-добрата млечност всички да вземат *сагмала*, а после допълнително ще повторят използването му по два дни на глава.

Тази практика позволява между другото да се положат по-добри грижи и повече чистота при приготвянето на сиренето, а освен това в съдовете се слага сирене от еднаква възраст.

Козите се събират в *сагмал* вечерта след издождането, като се оставят да нощуват при този от козарите, който пръв ще започне да ги ползва. Често пъти в желанието си да получават повече мляко, когато не е установен предварително реда по който стопаните ще получават *сагмала*, те се надпреварват при вземането му и често имат неприятности. Ето защо, предварително се определя един ред по който ще се вземе *сагмала*, така че всеки от козарите да знае, на коя дата от кого да го търси, което спестява доста недоразумения. При повтарянето на *сагмала*, редът е обратен. Този който последен го получи, ще го дои непрекъснато толкова дни, колкото му се полага през първия път и при повтарянето му, а този който го е доил пръв, ще го дои втория път последен. С това се компенсира загубата от по-малката млечност в края, с по-голямата в началото на периода на *сагмалуването*. По същия начин се правят *сагмали* и от овцете.

Друга добра страна на този начин на използване козите е, че всеки стопанин може непосредствено да установи млечността на отделните индивиди. При покупка, заинтересования ще може да се осведоми за млечността на козата, не само от нейния стопанин, но и от други хора. По такъв начин ще се избегне разпространението не само на маломлечните кози, но и на тяхните приплоди.

Сагмалуването освен добри страни има и лоши. Намират се стопани, които не се грижат добре за *сагмала*, през времето когато им се дава за ползване. Водопоя на многото животни е затруднен и би трябвало с повече грижа да се подканват в горещите часове на деня, когато докарани до водопоя дремят и често се връщат не пили.

Понякога в стремежа си да получат повече мляко, притежателите на *сагмала*, закъсняват много с последното доене, за да могат да увеличат времето между предпоследното и последно доене. По такъв начин искат да получат повече мляко последният път, разбира се като увредят интересите на този, който ще вземе *сагмала* след тях.

Добрите страни, които има сагмалуването, налагат то да се продължи като една полезна практика, а на недобросъвестните стопани да се повлияе, като не бъдат приемани в сагмалите за една или повече години, до като не поправят както отношенията си към животните, така и старанието си да не увредят интересите на другите участници с козите си в *сагмала*. А стопаните се познават много добре и знаят кой от тях е причина за неприятностите по между им.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В резултат на това проучване на местната коза в Кулска околия може да се каже:

1. Проучваната коза е резултат на смесването на две основни раси *Capra aegagrus* и *Capra prisca*.

2. Качествата на едната раса постепенно се преливат в тези на другата. Голямото разнообразие в формата на рогата и цвета на космената покривка потвърждават горе казаното.

3. Проучваната коза, резултат на това кръстосване, е напълно пригодена към местните климатични условия и примитивни грижи от страна на стопаните. Ето защо, на първо време за препоръчване е, вместо нейното заместване с друга коза, с по-добри качества, един целесъобразен подбор.

4. За стопанства, които биха могли оборно да отглеждат козата, местната коза не е за препоръчване. Там вече стопанина е свободен да прави избор на расата, защото ще може да задоволи всички нейни изисквания.

5. За примитивното развъждане изравнеността и по отношение телесните мерки може да се приеме като задоволително. И в това отношение един целесъобразен подбор е желан, но преди всичко цел на подбора трябва да бъде максимална млечна продуктивност.

6. Като втора задача при подбора трябва да се постави живото тегло и плодовитостта, която може да бъде по-добра, от тази която сега местната коза има.

МЕСТНАЯ КОЗА В КУЛСКОМ РАЙОНЕ

Вато Г. Груев

Резюме

Как видно из данных во введении вышеуказаного труда о количества домашних животных в Болгарии за 1934 год, коза стои на последнем месте. Это её место ничем не оправдывает беззаботность, с которой относятся к ней. Чаще всего коза сопутствует семьи с детьми. В некоторых гористых местностях она является единственным источником питания для населения после эксплуатации лесов.

Цель настоящего труда состоит в том, чтобы изучить экстерьер, живой вес и чтобы дать осведомительные цифры добывания молока.

В результате этого исследования местной козы в Кулском районе, можно сказать следующее:

1. Исследованная коза является результатом скрещивания двух основных рас — *Capra prisca* и *Capra aegagrus*.

2. Качества одной расы постепенно переходят в качества другой. Большое разнообразие в форме рогов и цвета шерсти подтверждают вышесказанное.

3. Исследованная коза — результат этого скрещивания — является вполне пригодной к местным климатическим условиям и к примитивному уходу со стороны хозяев. Вот почему на первое время, вместо замены

её другой породой с лучшими качествами, надо предпочесть целесобразный подбор.

4. Для хозяйств, которые могли бы по-домашнему выкармливать коз, местная коза не должна быть предпочтена. В этом случае хозяин свободен в выборе расы коз, потому что он сможет удовлетворит всем требованиям ухода за нею.

5. Для примитивного расплода одинаковость в отношении телесных измерений может быть принята, как удовлетворительна. И в этом отношении целесобразный подбор — желателен, но прежде всего целью этого подбора должна быть максимальная молочная продуктивность.

6. Второй задачей при подборе должны быть поставлены — живой вес и плодовитость, которая может быть лучшей, чем та, какую имеет местная коза.

LA CHÈVRE INDIGÈNE DE L'ARRONDISSEMENT DE KOULA

par Vato G. Grouef — assistant

Résumé

Les données dans l'introduction du nombre des animaux domestiques en Bulgarie pendant 1934 démontrent incontestablement que la chèvre occupe la dernière place. Cette situation ne peut justifier en rien l'insouciance qu'on lui témoigne. Et pourtant elle accompagne bien souvent les familles ou l'on trouve des malades et des enfants.

Dans quelques de nos régions montagneux même elle constitue l'unique occupation de la population après l'exploitation des forêts.

Le but de cette œuvre, c'est d'étudier l'extérieur, le poids du corps vivant, ainsi que de donner des renseignements en chiffres concernant la production de son lait.

En résultat de cette étude de la chèvre indigène de l'arrondissement de Koula, on peut dire le suivant:

1. La chèvre étudiée est un résultat du croisement de deux races fondamentales — *Capra aegagrus* et *Capra prisca*.

2. Les qualités de l'une des races se confondent successivement en celles de l'autre. La grande variété des formes des cornes et de la couleur du poil l'attestent,

3. La chèvre étudiée étant résultat du croisement en question, est entièrement adaptée aux conditions climatiques de la localité, ainsi qu'aux soins primitifs de la part du propriétaire. Voilà pourquoi, en premier lieu, il est à recommander de procéder à une sélection convenable au lieu d'être remplacée par une autre chèvre aux qualités meilleures.

4. Quant aux propriétés ou l'on aurait pu l'élever en étable, la chèvre indigène n'est point à recommander. Le propriétaire y pourrait faire librement la choix de la race, car il pourrait satisfaire à toutes ses exigences.

5. Pour l'élevage primitif l'uniformité par rapport des mesures physiques peut-être considéré comme satisfaisante. Ici même une sélection convenable est toujours à préférer, dont le but doit être une haute production laiteuse.

6. Comme un but secondaire à sélection on peut passer aussi l'augmentation du poids du corps vivant ainsi que la fécondité; celle-ci peut-être meilleure à celle de la chèvre locale d'aujourd'hui